



15.03.2020

Dydaktyka polonistyczna a wyzwania współczesności

Ostatnie dekady to czas intensywnych zmian w polskiej szkole. Kolejne transformacje strukturalne, rewizje podstaw programowych, wprowadzenie i aktualizacje egzaminów zewnętrznych budziły nierzadko wiele kontrowersji i sporów. W związku z tym nie milkną dyskusje o tym, czy edukacja w Polsce nadąża za wyzwaniami ponowoczesności, jaka jest skala i możliwości formacyjnej funkcji szkoły, czy absolwenci są przygotowani do funkcjonowania w świecie współczesnym.

Gorąca polemika dotyczy zwłaszcza zmian w roli i pojmowaniu nauczania języka polskiego. Od początku wprowadzania zmian obserwuje się dyskusję o kształcie i zakresie listy lektur (i ten temat jest najbardziej medialny). W tle toczy się spór o filozofię nauczania i związane z nim rozłożenie akcentów. Debata przebiega wokół takich pojęć i dychotomii jak: stare – nowe; formacja kulturowo-tożsamościowa – formacja intelektualna, kod kulturowy, tradycja, erudycja (znajomość historii literatury, poetyki, gramatyki) a samodzielne, krytyczne myślenie, budowanie własnych interpretacji tekstów, uskutecznianie sprawnej komunikacji. Nauczanie języka polskiego jest zatem rozpatrywane w kategoriach kulturowych, społecznych, politycznych oraz światopoglądowych, a wyważenie proporcji wydaje się zadaniem najtrudniejszym.

Funkcjonowanie adeptów i nauczycieli języka polskiego w rzeczywistości zmian i polemik sporów determinuje ich przygotowanie, pracę i rozwój zawodowy. Praca nauczyciela języka polskiego na co dzień wiąże się z szeregiem wyzwań o charakterze metodyczno-dydaktycznym. Można do nich zaliczyć takie zagadnienia jak między innymi: rozbudzanie motywacji i aktywności edukacyjnej uczniów, przełamywanie bierności uczniów niezainteresowanych językiem polskim, realizacja kształcenia literackiego w kontekście kryzysu czytelnictwa, indywidualizacja nauczania, stosowanie metod dydaktycznych, wykorzystanie potencjału środków dydaktycznych, w tym środków multimedialnych, kształcenie językowe; ocenianie. Wiedza w tym zakresie – zdobywana w trakcie studiów – wymaga uszczegóławiania, poszerzania i aktualizacji.

Naprzeciw tym potrzebom wychodzi wydany przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego podręcznik *Polonistyczna dydaktyka ogólna* pod redakcją Jolanty Fiszbak (Łódź 2019, ss. 502).

Publikacja pomyślana jest przede wszystkim jako kompendium dydaktyczne dla studentów przygotowujących się do roli nauczyciela polonisty. W publikacji omówiono kluczowe kategorie dydaktyki polonistycznej w odniesieniu do dydaktyki ogólnej. Wskazano kanoniczną literaturę przedmiotu, ale odwołano się również do najnowszych pozycji, w tym ujęć interdyscyplinarnych korzystających coraz częściej z osiągnięć nauk społecznych. Podręcznik stanowi zatem znakomity materiał do aktualizacji wiedzy dla doświadczonych dydaktyków.

Jak zauważono we wstępie „Nauczanie języka polskiego obejmuje bowiem szeroki kontekst kulturowy, toteż mówi się dziś raczej o kształceniu kulturowo-językowym i kulturowo-literackim. [...] Można powiedzieć, że nauczanie języka polskiego wykracza poza formalne zadania stawiane przed szkolnictwem” (s. 11). W odniesieniu do przytoczonych słów Krzysztofa Biedrzyckiego o tym, że współczesna dydaktyka nauczania języka polskiego boryka się z wieloma problemami, „przy czym najbardziej kłopotliwe rodzą się ze zderzenia celów definiowanych za pomocą tradycyjnych [...] kategorii i nowych sytuacji cywilizacyjnych”, zauważono, że „dydaktyka polonistyczna coraz bardziej opiera się na ogólnej” (tamże).

Podejmowana w podręczniku problematyka nawiązuje do formułowanych w literaturze przedmiotu diagnoz. Mówiąc o celach współczesnej polonistyki szkolnej podkreśla się, że powinna ona „za pośrednictwem języka, literatury i tekstów kultury objaśniać współczesność, a nie tylko wprowadzać w tradycję. Współczesność ta wtargnęła więc do szkolnej polonistyki bocznymi drzwiami: nie wraz z nowymi metodami nauczania, nawet nie z ekspansją dydaktycznych gier i metod ludycznych, lecz z kontekstami dzieła literackiego, które zmieniły ostatnio zarówno jego kształt, jak i recepcję, sytuując je w nowym kontekście kulturowym i społecznym” (s. 23).

Podręcznik otwiera rozdział poświęcony stanowi badań, w którym zebrano i omówiono różnorodne ujęcia akademickie dotyczące dydaktyki ogólnej, zaś w odniesieniu do dydaktyki literatury i języka polskiego monografie zbiorowe, wydawnictwa seryjne oraz ujęcia autorskie. Charakterystykę odniesiono do uwarunkowań historycznych oraz umiejscowiono ją w kontekście dydaktyk innych przedmiotów. Odniesiono się również do bieżącej wiedzy na temat metod nauczania języka polskiego.

Autorka wstępu podkreśla, że w ostatnim czasie nastąpiło obniżenie poziomu przygotowania zawodowego nauczycieli. Diagnozowany kryzys dydaktyki przejawia się między innymi w tym, że rozwija się ona głównie w nurcie nieformalnym, dlatego nauczyciele języka polskiego są zmuszeni do polegania przede wszystkim na swojej wiedzy i intuicji. Ci najbardziej twórczy „narażeni są na osamotnienie, a nawet szykanowanie, gdy wdrażają własne metody dydaktyczne czy treści nauczania niepoparte oficjalnymi dokumentami, akademickimi badaniami i wdrożeniami, toteż nie mogą liczyć na uznanie czy nagrody” (s. 25). Tym samym młodzi nauczyciele, zamiast stanowić „awangardę nowych metod nauczania w

cyfrowym środowisku” (tamże) odbywają roczne staże, podczas których naśladują starszych nauczycieli.

W pierwszym rozdziale Autorzy *Polonistycznej dydaktyki ogólnej* omówili podstawową terminologię. Objasnione zostały takie, problematyczne nierzadko, terminy jak dydaktyka, metodyka (ze wskazaniem różnic w podejściu do nauczania i uczenia się – konwencjonalnym i konektywnym), uczenie się, nauczanie, kształcenie, wychowanie (z obszernym omówieniem problematyki wychowania patriotycznego). Rozdział drugi poświęcono zagadnieniom związanym z osobą ucznia – jego podmiotowością, potrzebami, formami aktywności na lekcji i stylami uczenia się. Zwrócono również uwagę na uczniów zdolnych i tych ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Omówiono następnie (rozdział 3) problematykę podstawy programowej, od ujęcia historycznego, poprzez wskazanie najważniejszych założeń i struktury dokumentu oraz powiązań podstawy programowej z programem nauczania. Dalsze partie podręcznika biorą pod lupę tematykę: lekcji, w tym celów kształcenia ogólnego i polonistycznego (rozdziały 4–7); metod wykorzystywanych w kształceniu polonistycznym (8); zasad nauczania (9); form organizacyjnych pracy uczniów na lekcji (10); środków dydaktycznych (11); organizacji pracy domowej (12); przygotowań nauczyciela do lekcji (13); kontroli i oceny szkolnej (14). Osobny rozdział poświęcono budowie, typom i funkcji podręczników (15). Publikację zamykają rozdziały poświęcone nauczycielom – rozdział 16 skupia się na ich cechach, kompetencjach, stylach pracy, ale także postrzeganiu w społeczeństwie. W ostatnim 17 rozdziale przedstawiono sylwetkę Tadeusza Czapczyńskiego – nauczyciela polonisty, filologa, metodyka, założyciela Instytutu Nauczycielskiego w Łodzi.

Warto zauważyć, że w omawianej publikacji wiele miejsca poświęcono wykorzystywaniu w procesie dydaktycznym technik cyfrowych. Omówiono takie zagadnienia jak praca w środowisku cyfrowym, e-portfolio jako forma dokumentowania osiągnięć, WebQuest jako cyfrowa wersja metody projektu, e-podręcznik. Wskazano również metody wykorzystujące różnorodne teksty kultury, w tym te funkcjonujące w przestrzeni cyfrowej (podrozdział *Multimedialne moduły tematyczne jako przykład metody autonomicznej*).

Podręcznik wzbogacono scenariuszami lekcji języka polskiego, a także zestawieniem konspektów lekcji na jeden temat przeprowadzonej różnymi metodami (heureza, metoda problemowa i lekcja kreatorska). Całość wieńczy bibliografia, która jest cenna ze względu na zebranie dokumentów stanowiących podstawę funkcjonowania szkoły, organizacji i prowadzenia lekcji języka polskiego, a także opracowań traktujących o dydaktyce polonistycznej. Zebrany materiał jest ważny zarówno z punktu widzenia studenta oraz nauczyciela, który chce poszerzyć wiedzę w wybranym zakresie, jak i osób, które podejmują refleksję naukową.

Różnorodne problemy dydaktyki polonistycznej zostały również omówione w 30 tomach serii wydawniczej „Edukacja Nauczycielska Polonisty” ukazującej się pod redakcją Anny Janus-Sitarz (TAiWPN UNIVERSITAS).

Literatura

Piotr Bordzoł, Zofia Zasacka, *Nauczyciele języka polskiego*, [w:] *Liczą się nauczyciele. Raport o stanie edukacji 2013*, Warszawa 2014, s. 161-184, <http://eduentuzjasci.pl/publikacje-ee-lista/raporty/150-raport-o-stanie-edukacji/1052-raport-o-stanie-edukacji-2013-licza-sie-nauczyciele.html>, dostęp: 09.03.2020.

Biedrzycki: Sam Mickiewicz nie robi z nas dobrych Polaków, rozm. Piotr Kaszczyszyn, Alicja Brzyska, 4 stycznia 2017, <https://klubjagiellonski.pl/2017/01/04/biedrzycki-sam-mickiewicz-nie-zrobi-z-nas-dobrych-polakow/>, dostęp: 09.03.2020.

„Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Didacticam Litterarum Polonarum et Linguae Polonae” 2018: *Szkoła czytania. Język polski w (z)reformowanej szkole podstawowej*.

Andrzej Waśko, *O edukacji literackiej (nie tylko dla polonistów)*, Kraków 2019.

Linki:

- https://biuletynpolonistyczny.pl/pl/news/bibliografia-serii-edukacja-nauczycielska-polonisty,546/details?page=1&per_page=10&o=-new_date_add&page=2&per_page=10

Słowa kluczowe: edukacja, polonista, podręcznik, monografia, TIK, dydaktyka, nauczyciel, szkoła

Autor: Piotr Bordzoł